

Hivatkozott irodalom

- KárpSz. = *A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára* 1–2. Főszerk. LIZANEC PÉTER. Kárpáti Kiadó, Ungvár, 2012.
- MNyA. = *A magyar nyelvjárások atlasza* 1–6. Szerk. DEME LÁSZLÓ – IMRE SAMU. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968–1977.
- SzamSz. = CSÜRY BÁLINT, *Szamosháti szótár* 1–2. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1935–1936.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.
- ÚMTsz. = *Új magyar tájszótár* 1–5. Főszerk. B. LŐRINCZY ÉVA. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979–2010.

TÓTH PÉTER
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

TÁRSASÁGI ÜGYEK

A Magyar Nyelvtudományi Társaság 2021. évet záró közgyűlése

A Magyar Nyelvtudományi Társaság 2022. április 13-án az ELTE BTK Kari Tanács-termében tartotta meg a 2021-es évet lezáró rendes közgyűlést.

1. Kiss Jenő elnök üdvözölte a megjelenteket, örömét fejezte ki, hogy a világvárvány lecsengése után a tagság ismét jelenléti formában találkozhat, majd felkérte Maticsák Sándor egyetemi tanárt, hogy tartsa meg A magyarországi finnugor nyelvtudomány az ezredforduló után című előadását.¹

2. Az előadás elhangzása után Juhász Dezső főtitkár terjesztette elő jelentését a Társaság 2021. évi tevékenységéről.

Tisztelt Közgyűlés! Társaságunk tavalyi tevékenységét is alapjaiban befolyásolta a második éve tartó világvárvány: számos tervezett rendezvényünket vagy nem, vagy csak online formában tudtuk megtartani.

A tavaszra tervezett választmányi ülést online, íméles körlevelek formájában bonyolítottuk. Ennek tárgya az ugyancsak online formájú, 2020-ról szóló évszázad közgyűlés előkészítése volt. A választmány tagjai április elején megkapták és véleményezték a főtitkári beszámolót, valamint a Társaság gazdasági és közhasznúsági helyzetét összegző számvizsgálói bizottsági jelentést.

A 2020-as évet lezáró közgyűlést is online tartottuk meg. Az elfogadott számvizsgálói bizottsági jelentést, valamint a kiegészített főtitkári jelentést a tagság tájékoztató ímel kíséretében megkapta, és egy elektronikus szavazólap kitöltésével április

¹ L. jelen számunk első tanulmányát.

19-éig véleményezte. A beérkezett szavazatokat a szavazatszámláló bizottság összegezte. Ennek eredményeképpen megállapíthatjuk, hogy mindkét jelentést a tagság egyhangúlag támogatta. (A beszámolót l. MNy. 2021: 106–109.)

A második közgyűlés célja az öt évenként esedékes tisztújítás volt. Ennek eredetileg tervezett ideje a 2020-as év volt, de a világjárvány miatt áttevődött 2021 kora őszére. A közgyűlést előkészítő választmányi üléseket szeptember 14-én és 21-én tartottuk. A 14-i választmánynak (a tagfelvételen és helyzetjelentésen kívül) a tisztújítást előkészítő bizottság megválasztása, a 21-i alkalomnak, illetve az előkészítő bizottság javaslatainak a megtárgyalása és jóváhagyása volt a fő napirendje. A tisztújító közgyűlésre jelenléti formában az ELTE Bölcsészkarán került sor, szeptember 24-én, ahol a megjelent tagság a választmány által javasolt tisztségviselői listát egyhangúlag megszavazta. A közgyűlésen egy tudományos előadást is meghallgattunk, Hoffmann István alelnöktől: Magyar névkutatás: irányok és perspektívák címmel (l. MNy. 2021: 385–402).

A szakosztályaink közül az ősz folyamán a Magyar és az Általános nyelvészeti tartott felolvasó ülést: az előbbi kettőt, november 30-án és december 7-én, az utóbbi november 24-én. Előadók voltak: Laczkó Krisztina, Reszegi Katalin, Varga Mónika. A Magyar szakosztály nemzetközi konferenciát is rendezett: Felelős nyelvészet – Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia (november 18–19). Társzervezők: ELTE Alkalmazott Nyelvészeti és Fonetikai Tanszéke, valamint az ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskolájának Interkulturális nyelvészet doktori programja.

A Magyar tanári tagozat 2021-ben huszonegyedik alkalommal rendezte meg a Simonyi Zsigmond Kárpát-medencei helyesírási verseny fordulóját (május 21–23.). 2020-tól a versenyek online formában zajlanak, immár öt országban, több mint 50 000 diák részvételével. A Magyar Nyelvtudományi Társaság fő szakmai partnere 2020 őszétől a Károli Gáspár Református Egyetem, amely komoly erőket fektetett a hatalmasra duzzadt verseny informatikai és szellemi infrastruktúrájának kiépítésébe és folyamatos fejlesztésébe. – 2014 óta a Társaság Magyar tanári tagozata hirdeti és szervezi meg az Eötvös József országos középiskolai szónokverseny iskolai, regionális és Kárpát-medencei fordulóját is. A versenyt – online formában – 2021-ben is sikeresen lebonyolítottuk a középiskolák részvételével (regionális fordulók: március 24., döntő: április 14.). A versenyhez kapcsolódva a felkészítő tanárok és a diákok számára szakmai programot is szerveztünk. A Magyar tanári tagozat több szakmai honlapot gondoz: az Eötvös József országos középiskolai szónokverseny és a Magyar tanári tagozat honlapját, valamint 2020 nyaráig a Simonyi Zsigmond Kárpát-medencei helyesírási versenyét. Megjelent a Magyar tanári tagozat által gondozott Anyanyelv-pedagógia szakfolyóirat 14. évfolyama. A tagozat november 27-én rendezte meg a VII. Vályi András anyanyelv-pedagógiai konferenciát.

A Névtani tagozat egy konferenciát rendezett, a konferenciasorozat szempontjából jubileumi jelleggel: Alkalmazott Névkutatás 2021: Tíz év távlatából (2021. okt. 18.). A rendezvény társszervezői az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete és a Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke voltak. A tagozat égisze alatt jelent meg a Névtani Értesítő folyóirat aktuális, 43. száma.

A Pragmatika Tagozat, a Pragmatika Centrum Országos Kutatóközpont és a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kara 2021. szeptember 10-én a Debreceni Egyetemen rendezte meg a Kísérletes pragmatika Magyarországon című kerekasztal-konferenciáját.

3. Vidéki csoportjainktól a következő beszámolókat kaptam:

A szegedi csoport támogatásával rendezték meg 2021 februárjában a 29. gyulai Implom József középiskolai helyesírási verseny Kárpát-medencei döntőjét (online formában), illetve október 8-án a Deme László születésének centenáriuma emlékező konferenciát (a SZTE Magyar Nyelvészeti Tanszékével és az Anyanyelvápolók Szövetségével).

A debreceni csoport 2021 őszen két tudományos előadást tartott: november 25-én (Kovács Éva, A természeti környezetre utaló településnevek általános kérdéseiről) és december 9-én (Szilágyi-Varga Zsuzsa, A romániai helynévkompetencia-felmérés eredményeiről).

A szombathelyi csoport részt vett a 2021. november 27-i VII. Vályi András anyanyelv-pedagógiai konferencia megrendezésében, amelybe online formában lehetett bekapcsolódni. A csoport három tagja részt vett a Vas megyei Zsennyén 2021. augusztus 31-én megrendezett Cicelle Napok programjában. A rendezvényhez kapcsolódó konferencia témája a burgenlandi magyarság múltja és kultúrája volt.

Az egri csoport az őszi folyamán két előadást tartott az Eszterházy Károly egyetemmel közös szervezésben: szeptember 30-án (F. Gulyás Nikolett, Mintha csak hazatérnél. Udmurtföldi élménybeszámoló) és október 13-án (Maticsák Sándor, Sumérok, hunok és halzsíros atyafiak. Nyelvünk eredetkérdései).

4. A kiadványokról szólva első helyen kell megemlékeznünk a Társaság fő folyóiratáról, a 2021-ben már 117. évfolyamát maga mögött tudó Magyar Nyelvről, amely rendben megjelent, papíron is, mind a négy füzetével, változatlan tartalomgazdagsággal. Pillanatnyilag a folyóiratnak még működik a régi honlapja is: a 2021/3. számig érhető el rajta a korábbi füzetek, de a 2021/4. számtól már az új honlap szolgálja ki az olvasókat, az úgynevezett Open Journal System (OJS) keretében, amelyet az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár bocsát a rendelkezésünkre. Az új honlap kiépítéséhez pályázati támogatást is igénybe vettünk. – A csak online formában működő Anyanyelv-pedagógia szintén sikerrel zárta a tavalyi évet, számai időben megjelentek. – A Névtani Értesítő 2021-es kötete már felkerült az internetre, várjuk a nyomdai megjelenést. – Itt teszek említést a Társaság honlapjáról, melynek átalakítását tavaly ősszel kezdtük el, új felületen, számos tartalmi és formai újítást bevezetve. A folyamat még jelenleg is zajlik, várjuk tagtársaink építő megjegyzéseit.

5. A Társaság állandó feladatai között tartja számon 70., 80., 90. életévüket betöltő tagjainak a köszöntését, valamint a megemlékezést az elhunyt tagtársakról. A laudációkat és a nekrológokat a Társaság folyóirata, a Magyar Nyelv folyamatosan közli. 2021 folyamán két neves tagtársunk születésének centenáriuma emlékkonferenciákat is rendeztünk. Egykori elnökünkről, Benkő Loránd akadémikusról november 15-én emlékeztünk meg az MTA I. Osztályával közösen, Deme László professzorról pedig két ülésen is: először Budapesten, az Anyanyelvápolók Szövetségével, június 16-án, másodszor pedig Szegeden, október 8-án az SZTE Magyar Nyelvészeti Tanszékével (az Anyanyelvápolók Szövetsége itt is társrendező volt). A Deme-emlékülések anyaga önálló kötetben az idén jelent meg (Deme László szellemi öröksége. Előadások a nyelvtudós születésének centenáriuma. Szerk. NAGY L. JÁNOS. Anyanyelvápolók Szövetsége, Budapest, 2022), a tavaly novemberi Benkő-emlékkonferencia előadásai pedig a Magyar Nyelv 2022/1. számában látnak napvilágot.² – Tavaly veszítettük el jeles kollégáink

² A szám időközben megjelent.

közül többek között Békési Imrét, Szabó Józsefet, Kemény Gábort, Pusztai Ferencet, Szabó Gézá. Emléküket kegyelettel megőrizzük.

6. Beszámolóm végére érve, összefoglalásként megállapíthatjuk: a Magyar Nyelvtudományi Társaság az elmúlt egy esztendőben a világhárvány nehézségei ellenére is tovább folytatta sokszínű szakmai, tudományos és ismeretterjesztő tevékenységét. Bízunk benne, hogy ez a munka a jövőben is töretlenül folytatódhat. Működésünk anyagi alapjait zömmel pályázati forrásokból fedezzük, de szükségünk van a rendszeresen befizetett tagdíjakra és a személyi jövedelemadó 1%-ának felajánlásából származó támogatásra.

Kérem a tisztelt tagságot beszámolóm elfogadására.

7. A közgyűlés a főtitkári beszámolót egyhangúlag elfogadta. Ezt követően Gerstner Károly olvasta fel a pénztárosi jelentést. A Társaság pénzügyei a 2021. évben a következőképpen alakultak:

Összes bevétel: 11 878 100 Ft

2020. évi maradvány:	31 863 Ft
SZJA 1%-ának felajánlásából:	108 205 Ft
Tagdíjbefizetés:	108 000 Ft
Kiadványértékesítés:	32 000 Ft
Pártolói tagdíj:	60 000 Ft
Egyéb (pályázatok, folyóirat-támogatások, versenyek)	11 538 032 Ft

Összes kiadás: 11 870 100 Ft

Személyi kifizetések:	4 520 000 Ft
Szerkesztői és egyéb díjak, munkabér:	3 980 000 Ft
Kifizetéseket terhelő járulékok:	540 000 Ft
Dologi kiadások:	7 342 080 Ft
Bérleti díj:	420 000 Ft
Postaköltség:	301 760 Ft
Banki költségek:	360 400 Ft
Beszerzések:	1 200 000 Ft
Egyéb (nyomdaköltség, tárhelyszolgáltatás, versenyekhez tartozó szolgáltatások):	5 059 920 Ft

2021. évi maradvány:

8 020 Ft

Gerstner Károly pénztáros közölte, hogy a közhasznúsági jelentés szakmai részét a főtitkári beszámoló, pénzügyi fejezetét egy részletes, több oldalas pénzügyi kimutatás alkotják. Ez utóbbi, amelynek a sarokszámait fentebb szóban ismertette – és amelyet Bakonyiné Tóth Gabriellának köszönünk – mindenki számára papíron is megtekinthető, táblázatait pedig a közgyűlés számára kivetítette. Kiss Jenő elnök ezek után szavazásra tette fel a pénztárosi és a közhasznúsági jelentést. Ezeket a közgyűlés egyhangúlag elfogadta.

8. Választmányunk az idén két kitüntetés odaítéléséről döntött. A Társaság díszoklevelét – pályája főbb állomásait is felvillantva – elnökünk Grétsy Lászlónak, az ELTE professor emeritusának nyújtotta át, fölolvassa az oklevél szövegét: „A Magyar Nyelvtudományi Társaság díszoklevelet adományoz dr. GRÉTSY LÁSZLÓ tagtársunknak, a közszeretnek örvendő magyar nyelvésznek, köztiszteletben álló kollégánknak, a tudománynépszerűsítés mesterének, az anyanyelv fáradhatatlan kutatójának és őrének emberi, tanári és tudói példamutatásáért.” Grétsy professzor úr megköszönte a díszoklevelet, az elnöki méltatást, és felelevenítette életének azokat a sorsfordító mozzanatait, amelyek meghatározóak voltak kutatói, oktatói és közéleti szereplésében.

A Társaság Zsirái Miklós-díjat Ruttkay-Miklián Eszter kapta. Kiss Jenő elnök méltató szavak kíséretében adta át az oklevelet. A díjazott köszönetet mondott a kitüntetésért, egyben meghívta a résztvevőket a zirci Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház Reguly-kiállítására.

9. A közgyűlés utolsó napirendi pontja a tagfelvétel volt. Juhász Dezső felolvasta azok nevét, akik az elmúlt időszakban felvételüket kérték (mindegyik jelölt élvezi a választmány támogatását): Navracsecs Judit, Pölcz Ádám, Tölgyesi Tamás és Szalai Andrea. Kiss Jenő szavazásra tette föl a kérdést; a közgyűlés mindegyik jelölt felvételét egyhangúlag támogatta.

10. Kiss Jenő ismételten megköszönte az előadást, gratulált a kitüntetetteknek, s mindenkinek jó egészséget kívánva berekesztette a közgyűlést.

JUHÁSZ DEZSŐ
Magyar Nyelvtudományi Társaság
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Manherz Károly 80 éves

A laudáció a vele szemben támasztott klasszikus elvárások alapján meglehetősen kötött szövegfajta: retrospektív összegzés, mely tények és adatok segítségével bemutatja az ünnepelt pályafutását, méltatja munkásságát. Manherz Károly 1968-tól 44 éven keresztül dolgozott az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, az utóbbi egy évtizedben pedig professor emeritusként segíti a vezetésével 1992-ben megalapított Germanisztikai Intézetben folyó munkát. E több mint fél évszázad kiemelkedő oktatói, kutatói, tudományszervezői tevékenysége és nem utolsósorban az oktatáspolitikában, valamint az Egyetem és a Bölcsészettudományi Kar vezetésében betöltött szerepvállalásai okán többször méltatták őt szóban és írásban is kerek évfordulók alkalmából. Tanítványaként és doktoranduszaként, majd munkatársaként – mint ahogy a 70. születésnapján intézeti körben elmondott köszöntésem is – személyes, így kissé rendhagyó is lesz, hovatovább a szövegfajtától elvárt emelkedett stílus is döcögni fog néha. A kutatási eredmények, publikációk, projektek, funkciók, elismerések és kitüntetések számbavétele helyett – ez sem lenne könnyű feladat, de megtették már

előttem többen – negyven éves ismeretségünkől idéznék fel válogatásként eseményeket, történeteket, melyekhez az adatgyűjtés minden esetben „résztevő megfigyeléssel” történt.

Bár A tanú című Bacsó-klasszikus után az olyan kérdésfeltevések, mint „Hol találkoztam X. Y.-nal” igényelnek némi bátorságot, mégis itt és ezzel a Jubiláns oktatói tevékenységével kell kezdenem. És nem, nem a Genfi tó mélyén egy bűvárharangban, hanem az akkor még a Pesti Barnabás utcai 1. szám alatti bölcsészkar épület VIII. számú előadótermében, ahol másodéves évfolyamtársaimmal német nyelvtörténet előadásra vártunk. 1981 szeptemberét írtuk. Az előadó – egy a negyvenes éveinek elején járó docens, aki már első ránézésre és már akkor sem a Vörös Október Férfiruhagyár öltönyét viselte (mint mondtam, 1981-et írtunk!) – Manherz Károly volt. Nagy elánnal, a német nyelvet anyanyelvi természetességgel használva fogott bele a germán törzsi nyelvjárások kialakulásának és fejlődéstörténetének bemutatásába. Röpködtek a szakkifejezések: apofónia, rhotacizmus, Lautverschiebung, Verner törvénye, Zsirmunszkij 12 lépéséről már nem is beszélve. Mindannyian egyre lejjebb csúsztunk a padban, s hogy Tanár úr egyik szavajárását idézzem: „néztünk, mint a Stockerék malaca”, amely a „nézett, mint a vett malac” népi szólásmód pilisvörösvári változata. Azonban – Karinthy után szabadon –, Tanár úr „készült”: kiosztotta a Wulfila-féle gót bibliafordításból a „Weihnachtsgeschichte”, azaz Jézus születéstörténetének egyik részletét. Ennyi év távlatából is szabadjon megjegyezni, kedves Tanár úr: a siker az első pillanatban nem volt osztatlan. Ahogy végignéztem a padosorokon, mindenkinek az arcára, engem is beleértve, ugyanaz a kilátástalansággal vegyes kétségbeesés ült ki: „Na, schee scha-mer aus!”, azaz „Na, jól nézünk ki!” – gondoltuk, hogy ismét egy echte vörösvári, nyelvjárási manherzizmust idézzek. De aztán, ahogy a szakkifejezések konkrét nyelvi példákkal való beazonosításával végigelemeztem a forrást, lassan minden a helyére került – „sicut in coelo, et in terra”, azaz „amint a mennyben, úgy a földön is”, hogy stílszerű legyek –, és nem mellékesen a VIII-as számú előadóteremben is. Egy kezemen meg tudom számolni, hány volt tanárom első órájára emlékszem ilyen dokumentarista pontossággal. Hogy erre igen, az nem véletlen. A történetnek ugyanis – az én szempontomból – még nincs vége. Tanár úr az óra végén felhívta figyelmünket a „Magyarországi németek” című speciális kollégiumára – közkeletű nevén speckol –, ezekből szabadon választható kötelező tárgyként kettőt el kellett végeznünk. „Miért ne, legalább túl leszek az egyiken” – gondoltam, nem túl lelkesen, hiszen gyerekkoromtól régésznek készültem, buzgón látogattam a „Bóna-Mócsi-Kubinyi-triász” előadásait, és szerveztem német szakom leadását. Ez nem történt meg, maradtam: de ehhez nem kevés karizma, szakmai tudás és pedagógiai teljesítmény kellett. Hogy ez Tanár úrnál megvolt, arra nem csak az bizonyíték, hogy nem egy múzeum személyi állományát gyarapítom. Tanár úrnak az elmúlt több mint öt évtized során sok ezer tanítványa volt, közülük számosan nem a német, hanem a másik szakjukra építették fel karrierjüket. Mégis: ha találkozom bármelyikükkel, szinte az az első, hogy Tanár úrról érdeklődnek, hogy aztán jóízűen felelevenítsék a hozzá, óráihoz vagy a vizsgákhoz kapcsolódó emlékeiket. És még egy jellemző adalék, ami magyarazza a *Tanár úr* lehetséges *Tanárúr* írásmódját is. A Germanisztikai Intézetben a *tanár úr* megnevezés igen érdekes jelentésszűkülésen, sőt tulajdonnevesülésen ment át. Míg férfikollégáim „beazonosításához” családnevük is szükségeltetik, addig a *Tanárúr* – akár egybe és nagy kezdőbetűvel is írhatjuk – mindig csak az Ünnepelet jelöli. Sőt, német szövegekben is használatos: *der Tanárúr!*

Tanárúr nem szobatudós, ez már az általa művelt két tudományterület – a dialektológia és a néprajz – alapvetően empirikus jellegéből is következik. „Legnagyobb kincsünk az adatközlő” – szoktuk mondani, és ő nagyon ért a nyelvükön, konkrét, de átvitt értelemben is: nemcsak azt tudja, hogy mit, hanem azt is, hogyan kell tőlük kérdezni. Ez utóbbinak a hazai németiség esetében – az ismert történelmi traumák okán – talán még fokozottabb a jelentősége. Probatum est, hiszen az 1980-as években hallgatóként, majd aspiránsként többször voltam Tanárúrral hosszabb nyelvi és néprajzi terepmunkán, táborokban. Az ott, tőle „in situ” ellesett technikákat és stratégiákat máig eredményesen alkalmazom. Az pedig, hogy ugyanolyan természetességgel és a szituációnak megfelelő adekvát módon avatott dékánként egyik nap díszdoktort talpig talárban, tárgyalt miniszterrel, mint ahogy esetleg már másnap egy egyszerű falusi konyha viaszosvászon terítős asztalánál beszélgetett adatközlőkkel: egy ritka, külön adomány. Ahogy a német mondja: „Das kann man nicht lernen, das kann man nicht kaufen, entweder man hat es, oder man hat es nicht.” Azaz: „Ezt nem lehet tanulni, ezt nem lehet venni, ezzel [a képességgel] vagy rendelkezik az ember, vagy nem.”

És ha már a terepmunkánál tartunk: empirikus kutatásoknál alapvető fontosságú az adatgyűjtés és -rögzítés. Bár Kazinczy életvezetési útmutatásnak szánta, egyik legismeretesebb epigrammájának szállóigévé vált részlete – „Jót s jól, ebben áll a nagy titok!” – találóan foglalja össze az ezekkel kapcsolatos minőségi elvárásokat is. Az utóbbi húsz évben sokat dolgoztam a Magyarországi Német Nyelvatlasz kérdőíveinek nyelvi adatállományával. Nyugat-Magyarországon teljes mértékben Tanárúr végezte a lekérdezést, de a másik két nagy régióból is számos kérdőívben találkoztam kézírásával, aminek mindig nagyon megörültem, hiszen garanciát jelentett. Tanárúr tartja magát Kazinczy epigrammájához: Nemcsak a transzkripció precíz, de a túlnyomórészt egyetlen adat rögzítésére szánt kis helyen másod-, harmadközlések, szinonimák, antonimák, használati gyakoriságra, stílusértékre vonatkozó információk, példamondatok és nem ritkán néprajzi adalékok is „zsúfolódnak” nála, néha a kérdőív hátlapját is igénybe véve, vagy külön cédulákon dokumentálva – a teljes körű adatfelvétel jegyében. Így az általa kitöltött kérdőívekben – pl. az *idősek, fiatalok, régebben, újabban, gyakran, ritkán* megjegyzések révén – jól nyomon követhető többek között a nyelvi kontaktusjelenségek dinamikája, amiért személy szerint külön is hálás vagyok neki. De említhetném a magyarul, *szilva*-ként (Prunus) lekérdezett gyümölcsnevet is. Elterjedt véleményekkel szemben a *Pflaume* és a *Zwetschke* nem totális szinonimák és nem regionális heteronimák à la *Samstag*, *Sonnabend*. Eredendően két különböző szilvafaj megnevezéséről van szó, így ugyanazon nyelvjárásban mindkettő előfordulhat specializálódott jelentésben – korai vs. késői, kék/lila vs. sárga, magvaváló vs. nem magvaváló –, mint ahogy azt Tanárúr adatolása körültekintően dokumentálja is, egyben remek nyersanyagot kínálva egy tanulmányhoz. Annál is inkább, merthogy a szer-teázó szemantikai beágyazódások miatt a szót térképezni nem lehetett.

Noha csak válogatást ígértem, de van az Ünnepeletnek egy tevékenységi területe – jelszül a kiadványszerkesztés –, amely nem maradhat ki ebből. Négy periodika alapítása fűződik nevéhez, és az általa szerkesztett kötetek több könyvespolcnyit tesznek ki. Felkutatja, beszerzi a kéziratokat, és publikálható formába önti őket: többek között a kiváló szakdolgozatokat, így ezek nem egy tanszéki könyvtár mélyén porosodnak az idők végezetéig. Hogy ez egyben tudományterjesztés, modern szóval tudástranszfer is, azt nem kell magyaráznom. Tanárúrnak a szerkesztés a vérévé vált. Régóta meggyőződése: valami

megfoghatatlan, harmadik típusú vonzalom fűzi a kéziratokhoz. Krónikus korrektúritiszban szenved, még hozzá gyógyíthatatlanul (hála Istennek!). Nemcsak hogy órákat képes elbíbelődni velük, gyakran késő estig – a titkárságon már senki sincs, csak ő ül rendületlenül a szöveggupacok fölött –, de semminemű szöveget nem szabad a kezébe adni azzal, hogy kizárólag csak tartalmilag véleményezze, ez még egy nyers változat, elütésekkel, amiket majd javítunk. Átv teszi a szöveget, ugyanazzal a mozdulattal – már automatikusan – nyúl a tollért. Külön képessége, hogy kéziratokat, de már megjelent publikációkat is pont ott nyit ki, ahol egy elütés található.

Liewr Tanárúr, ois-ois Kuats zum Kepuotstook! A Jóisten tartson meg erőben, egészségben a maga örömére és a mienkre!

ERB MARIA

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

A. Molnár Ferenc 80 éves*

Tisztelt Ünnepelet, kedves Feri!

A jelen születésnap kapcsán bennem egy Csokonai-vers szólalt meg: „Óh idő, futós idő! / Esztendeink sasszárnyadon repülnek”. Biztos vagyok abban, hogy Te magad is verssorok sokaságával gondolsz az évfordulóra. A költők közül minden bizonnyal megjelenik Balassi, Zrínyi, Csokonai, Arany János; másfelől – úgy gondolom – felbuknának részletek az ómagyar szövegemlékekből, a Biblia különféle kiadásaiból, a protestáns énekhagyomány régebbi és mai szövegváltozataiból – miközben ezek mind felidéznek egymást.

Első helyen pontosan ezt szeretném hangsúlyozni: amikor az Ünnepelet különféle nyelvtörténeti vagy más filológiai kérdések elemzésére vállalkozik, megközelítésében mindig jelen van a régi magyar irodalom páratlan ismerete s egyszersmind az a törekvés és képesség, hogy felismerje és felmutassa a különböző korokból származó szövegek közötti kapcsolatokat, továbbá az, hogy egy-egy nehezen megoldható probléma megfjtéséhez különféle korok hatalmas anyagából mozgósítson elemeket. Ezen a téren – úgy gondolom – egyedülálló szint képvisel a magyar nyelvtörténet művelésében.

Milyen állomások jelzik magát a szakmai életutat?

A. Molnár Ferenc 1942. február 28-án született Nagyváradon. Egyetemi tanulmányait a Kossuth Lajos Tudományegyetemen végezte, itt szerzett magyar–finnugor szakos diplomát 1966-ban. Ehhez később egy kiegészítő felsőfokú könyvtárosi diploma is társult (ELTE, 1977).

Pályájának fő állomásai a következőképpen vázolhatók. 1966–1979: a KLTE Egyetemi Könyvtárának tudományos munkatársa (közben a Finnugor Nyelvészeti Tanszéken óraadó, 1973–1976: finnugor nyelvészetből aspiráns). 1979–1985: az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszékének adjunktusa, ahol részt vesz A magyar nyelv történeti nyelvtanának munkálataiban is; 1985–2007: a KLTE, mai nevén Debreceni Egyetem

* Elhangzott a Társaság 2022. május 31-i ülésén, Budapesten.

Magyar Nyelvtudományi Tanszékének oktatója; 2007–2012: a Miskolci Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének egyetemi tanára, jelenleg is professor emeritusa. Tanári pályája így több egyetemhez kötődik: ELTE, DE, ME. A doktori képzésben többszörösen részt vállalt: tagja a DE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolájának, ahol több nyelvtörténeti PhD disszertációnak volt témavezetője; tőzrsztagja lett egy Irodalomtudományi Doktori Iskolának (ME BTK); tanított a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Doktori Iskolájában is. Finn kutatóhelyekkel és a kolozsvári Babeş–Bolyai Egyetemmel való kapcsolatai szintén fontos mozzanatok pályáján. – Kutatásai a következő tudományterületeket ölelik fel: magyar nyelvtörténet, irodalmi és egyházi szöveggyománányozódás (máig), finnugor filológia. Egyetemi doktori disszertációját finnugor nyelvészetből írta (1972), kandidátusi fokozatát magyar nyelvtudományból szerezte (1993). Tudományos életútjának újabb állomása a habilitáció (2002), majd az MTA doktora cím (2007).

Tíz évvel ezelőtt PUSZTAI FERENC (2012) kollégánk meleg szavakkal köszöntötte az akkor 70 éves A. Molnár Ferencet, megrajzolva tudósi habitusának jellegzetes vonásait és kiemelve munkásságának gazdag és szerzteágazó voltát. Kitéüntetett figyelmet szentelt az általa szerkesztett Nyelvi és Művelődéstörténeti Adattárnak s e sorozat több kötetének (köztük: A. MOLNÁR 1999; A. MOLNÁR – OSZLÁNSZKI 2011). Ezekre mind jellemző, hogy bennük a nyelvtörténeti, irodalomtörténeti, művelődéstörténeti és egyháztörténeti megközelítés összekapcsolódik. Ez lehetővé teszi például a protestáns hagyományban élő szövegek olyan vizsgálatát, amely éppúgy elvezethet a középkori előzmények feltáráshoz, mint a 20. századi irodalomban játszott meghatározó szerep elemzéséhez. A. Molnár Ferenc valóságos mestere annak, hogy az ilyen szövek szálait kivételes erudícióval megragadja és felfejtse.

Mi legyen a köszöntés fő iránya most, az újabb évforduló alkalmából? Számomra az látszik a legvonzóbbnak, ha felidézem az Ünnepelet azon munkáit, amelyeket a magyar nyelvtörténet s elsősorban az ómagyar kor kutatása szempontjából különösen fontosnak és emlékezetesnek tartok.

Közülük első helyre azt a kötetet teszem, amelynek főcíme: A legkorábbi magyar szövegemlékek (A. MOLNÁR 2005b). Erre a könyvre – és folyóiratokban megjelent előzményeire – gondolva mindenekelőtt azt hangsúlyoznám, hogy sok nagy tudós idevágó munkái és különösen BENKŐ LORÁND (1980) hasonló témájú nagymonográfiája után kellett egy adag bátorság ahhoz, hogy szerzője tervbe vegye ugyanezeknek az emlékeknek egy újabb, igencsak elmélyült feldolgozását. Jól mutatja ez, hogy A. Molnár Ferenc a saját útját járja, s miközben tisztelettel adózik tudós elődeinek, ez nem gátolja abban, hogy esetenként tőlük határozottan eltérő véleményt képviseljen. Ez igen rokonszenves alapállás, hiszen nyilvánvaló, hogy a tudomány nem véglegesen lezárt igazságok tárháza, hanem feladata az – PAIS DEZSŐ (1971: 44) szavaival –, „hogy nyugtalanodjék és nyugtalanítson”. A könyv jellegzetességei közül kiemelem, hogy a vizsgált négy emlékek először is betű szerinti közlését adja (ez önmagában is forrásértékű kiadvánnyá teszi), majd olyan olvasatokat közöl, amelyek főbb vonásaikban Benkő Loránd rendkívüli újdonságokat hozó irányát követik, ám a lehetséges árnyalatok feltüntetése helyett egységes megoldásokra törekednek. Mindez feltétlen előny például az egyetemi oktatásban, ahol ez a könyv alapműként használatos. Természetesen külön figyelmet érdemelnek A. Molnár Ferenc saját megfajtásai. Ezek közé tartozik a magyar nyelvtörténet legvitatottabb szóalakjának, a HB. *feze* írású adatának [feje] olvasata és ’kútfeje, kezdete’ értelmezése (46–56; részletesen kifejtve: A. MOLNÁR 1986), továbbá a HBK. *unutte*i alakjának [ününei] olvasata és ’övéi’

értelmezése (58–66), mindkét esetben másolói hiba feltevésével. Hasonló javaslatok az ÓMS. szövege kapcsán is jelentkeznek: ilyen a *kyniuhhad* igealak ’könnyítsed’ értelmezése (97–102) vagy a *therhetyk kyul* szerkezet következő megvilágítása: [tettetik], azaz ’láttatik, mutatkozik’ (106–114). A fenti megfejtések természetesen nem jelentik egy-egy probléma lezárását (a tudományban jobb is óvakodni ettől), sokkal inkább azt, hogy – további gondolkodásra, esetleg vitára késztetve – feltétlenül előbbre viszik annak kutatását. Ezzel összefüggésben rokonszenves az a fogalmazásmód, hogy egy-egy emlék kapcsán következetesen annak „egy föltehető olvasata” és „egy lehetséges értelmezése” szerepel. Az emlékekhez fűzött magyarázatok mindig különleges figyelemben részesítik a magyar egyházi nyelv kérdéskörét.

Ez utóbbi egy egész tanulmánykötetnek is központi témája (A. MOLNÁR – M. NAGY szerk. 2003), melyben öt szerző (A. MOLNÁR FERENC, DEMJÁN ADALBERT, FEKETE CSABA, KARASSZON DEZSŐ és M. NAGY ILONA) 14 dolgozatát olvashatjuk. Az első írás az apostoli hitvallás *halottai*ból kifejezését értelmezi (ilyen módon: ’[a pokol, azaz az alvilág] halottai közül’), az utolsó kettőben az új protestáns bibliafordítás, illetve a magyarországi református énekeskönyv kerül előtérbe. A nyitó és a záró tanulmány között helyet kapnak már itt is a Halotti beszéd és az Ómagyar Mária-siralom kérdései, a kódexirodalom egyes sajátosságai és az Óreg Graduál zsoltárainak különféle vonatkozásai. Ha meggondoljuk: az időbeli távlatok az ómagyar kor elejétől napjainkig terjednek.

A középkori emlékekről szólva külön kiemelendő a párhuzamos szövegek vizsgálata. Éles szemre és hatalmas anyagismeretre vall az a felismerés, hogy a Laskai-sorok néven ismert imának a Thewrewk-kódexben is van megfelelője (A. MOLNÁR 2000), s hogy a Kazinczy-kódexben megőrzött tízparancsolat-szöveg forrása Luther Márton Kis kátéja (2009). Ilyen megállapításokra csak az juthat, akinek szellemi otthona a régi nyelv, irodalom és egyháztörténet. A nyelvészeti írások sorát hosszan folytathatnánk. Közülük feltétlenül említést kívánnak A magyar nyelv történeti nyelvtanába írt fejezetek (A. MOLNÁR 1991, 1992), amelyek révén az Ünnepelet sokunknak közeli munkatársa lett.

Ideje azonban más tudományterületek felé is fordulni, legalább egy-két rövid utalás erejéig. A. Molnár Ferencnek sokat köszönhet a régi magyar irodalom kutatása. Különösen kiemelkednek Balassi-kommentárjai (2005a), Zrínyivel kapcsolatos tanulmányai, valamint a Himnusz és a Szózat értelmezésével kapcsolatos írásai. Aki olvasta tőle (1997), hogy a „jó kedvvel, bőséggel” szerkezet első eleme valójában az isteni kegyelemre vonatkozik, az másképp gondol azóta erre a sorra. Ugyancsak fontos jelezni finnugrisztikai munkáit, külön is a finn és az angol nyelvűeket (például: 1974). Változatos tárgyú filológiai, tudománytörténeti és néprajzi vonatkozású írásaival gyakran vállalkozik hídépítő szerepre különféle területek között. A nyelvtörténet és a művelődéstörténet kapcsolata ezekben mindig jelen van. A hídépítés más szempontból is igaz: A. Molnár Ferenc szívügyének tekinti, hogy a tudomány eredményei az olvasók tágabb köréhez is eljussanak, így rendszeresen közöl írásokat napilapokban, egyházi lapokban és más fórumokon is.

E gazdag életpályára visszatekintve mit kívánjunk az Ünnepeletnek? A válasz önként adódik: azt, hogy a rá jellemző munkakedvvel és kutatói szenvedéllyel folytassa tovább munkálkodását jó egészségben, sok öröm között. Kedves Feri, hűséges kollégánk és pályatársunk, Isten éltesse!

Hivatkozott irodalom

- A. MOLNÁR FERENC 1974. *On the History of Word-final Vowels in the Permian Languages*. JATE, Szeged.
- A. MOLNÁR FERENC 1986. *Feze* (A Halotti Beszéd értelmezéséhez 2.). *Magyar Nyelv* 82: 169–190.
- A. MOLNÁR FERENC 1991. A két- és többszófajúság; a szófajváltás. In: TNyt. I. 553–583.
- A. MOLNÁR FERENC 1992. A két- és többszófajúság; a szófajváltás. In: TNyt. II/1. 911–928.
- A. MOLNÁR FERENC 1997. Jól értjük-e a Himnusz első sorait? *Élet és irodalom* 44/33 (08. 15.): 3.
- A. MOLNÁR FERENC, 1999. *Anyanyelv; vallás, művelődés*. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Kolozsvár.
- A. MOLNÁR FERENC 2000. *Két régi magyar ima az oltárszentségről. A Laskai Sorok és párhuzamos szövege a Thewrewk-kódexben*. Nyelvtudományi Értekezések 148. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- A. MOLNÁR FERENC 2005a. *Balassi-kommentárok*. Nyelvi és Művelődéstörténeti Adattár. Kiadványok 6. Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Debrecen.
- A. MOLNÁR FERENC 2005b. *A legkorábbi magyar szövegelemlekék. Olvasat, értelmezés, magyarázatok, frazeológia*. ΑΓΘΑ XVII. – Nyelvi és Művelődéstörténeti Adattár. Kiadványok 8. A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kara, Klasszika-filológiai Tanszék, Debrecen.
- A. MOLNÁR FERENC 2009. Luther Márton Kis kátéjának tízparancsolat-szövege a Kazinczy-kódexben. *Evangélikus Élet* 74/25 (06. 21.): 10.
- A. MOLNÁR FERENC – M. NAGY ILONA szerk. 2003. *Tanulmányok a magyar egyházi nyelv története köréből*. Nyelvi és Művelődéstörténeti Adattár. Kiadványok 4. Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Debrecen.
- A. MOLNÁR FERENC – OSZLÁNSZKI ÉVA 2011. *Szenci Molnár Albert zsoldárainak szöveggyűjteményéről*. Nyelvi és Művelődéstörténeti Adattár. Kiadványok 12. Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Debrecen.
- BENKŐ LORÁND 1980. *Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegelemlekéi*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAIS DEZSŐ 1971. Életem, emlékeim. *Valóság* 1971/6: 32–46.
- PUSZTAI FERENC 2012. A. Molnár Ferenc 70 éves. *Magyar Nyelv* 108: 116–118.
- TNyt. = *A magyar nyelv történeti nyelvtana. I. A korai ómagyar kor és előzményei. II/1. A kései ómagyar kor. Morfematika. II/2. A kései ómagyar kor. Mondattan. Szöveggrammatika*. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991–1995.

KOROMPAY KLÁRA

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Gósy Mária 70 éves*

Egyetemista koromban, a Pesti Barnabás utcai épület második (vagy harmadik?) emeleti előadójába hetente egyszer egy fiatal, kedves, lendületes óraadó oktató (megbízott előadó) érkezett a Nyelvtudományi Intézetből, és olyan izgalmas dolgokat tanított, mint például mi történik az agyban, miközben a nyelvet használjuk, hogyan sajátítják el a gyerekek az anyanyelvet, avagy milyen modelljei vannak az olvasásnak. A terem mindig tele volt,

* Elhangzott a Társaság 2022. május 3-i ülésén.

az órák végén megtapsoltuk a tanárt, és a vizsga utáni jegybeírásakor irigykedtünk minden hallgatóra, akinek azt mondta, hogy érdemes lenne pszicholingvisztikával foglalkoznia. Ez az előadó Gósy Mária volt. Számos évfolyamtársammal beszélgettünk azóta az egyetemi emlékekről, és mindannyian azt mondták, hogy Máriának azért nagyon hálásak, mert a gyermekevelési tanácsait, illetve a tőle tanult anyanyelv-elsajátítással kapcsolatos ismereteket a mai napig jól tudják használni a saját életükben, a gyermekeik nevelésében. Azt hiszem, egy egyetemi oktatónak ez lehet a legnagyobb ajándék.

A következő emlékem abból az időből van, amikor 2002-ben megürült több álláshely a Fonetikai Tanszéken, és Mária lett a tanszékvezető. A szintén üres tanársegédi álláshelyre több pályázatot vártak, ezért Mária felhívott, hogy a doktori tanulmányaimat éppen megkezdő doktori hallgatóként nem lenne-e kedvem nekem is pályázni. Mivel egészen más volt eredetileg a doktori témám, ráadásul várt egy ösztöndíj Olaszországban, hezitáltam és gondolkodási időt kértem. Amikor volt kedves tanáraitól tanácsot kértem, hogy mit tegyek, azt mondták, hogy egy akkora tudóst, mint Gósy Mária, nem lehet visszautasítani. Ettől kezdve éjjel-nappal azon izgultam, hogy nehogymás kapja meg az állást, és alig vártam az állásinterjút. Az egyik legjobb dolog, ami történt velem, hogy végül én kerültem be a tanszékre, és beszédkutató lettem.

Merthogy Gósy Mária nagy tudós volt már akkor is, az általános és magyar fonetika, a beszédkutatás és a pszicholingvisztika nemzetközileg elismert kutatója. Pályája során számos témát kutatott a beszédtudományokon belül, amelyek közül többel elsőként foglalkozott magyar nyelven. Ilyenek voltak például a gyermekek beszédének akusztikai-fonetikai vizsgálatai, a spontán beszéd fonetikai és pszicholingvisztikai elemzése, a megakadásjelenségek a spontán beszédben, egyes beszédhangok, valamint koartikulációs jelenségek nyelvspecifikus elemzése, illetve a fonetikatörténet egyes kérdései. Külön kiemelendők a beszédpercepciós folyamatokkal, beszédészlelési zavarokkal kapcsolatos kutatásai, amelyek eredményeképpen egy országszerte (sőt, a határokon túl is) széles körben használt beszédpercepciós szűrőeljárást hozott létre, amit minden magyar logopédus ismer, a GMP-diagnosztikát. Szintén Mária nevéhez fűződik a nemzetközi szinten is különlegesenek számító, első magyar, fonetikai kutatásokra alkalmas beszélt nyelvi adatbázis, a BEA fejlesztésének elindítása, amelyen számos kutató végez méréseket, elemzéseket több mint egy évtizede. Mária volt az ötletadója és a névadója az ELTE Alkalmazott Nyelvészeti és Fonetikai Tanszékén fejlesztett GABI gyermeknyelvi adatbázisnak is. Vezetésével kezdődött el a hallás alapú megakadásjelenségek gyűjtése és kategorizálása, amelynek eredménye „Nyelvbottlás”-korpusz néven jelent meg éveken keresztül a Beszédkutatás folyóirat számaiban.

Karrierjéből kiemelendő, hogy fiatalon, 1994-ben szerzett akadémiai doktori fokozatot, 1996-ban habilitált. Háromszor jelölték a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának. Tudományos osztályvezetője volt az MTA Nyelvtudományi Intézet Fonetikai Osztályának, és tanszékvezető egyetemi tanára (jelenleg professor emeritusa) az ELTE BTK Alkalmazott Nyelvészeti és Fonetikai Tanszékének (korábban: Fonetikai Tanszék).

Lenyűgözően sok publikációja jelent meg: a Magyar Tudományos Művek Tárában jelenleg több mint 500 publikációja szerepel. Ezek közül 15 könyv, 34 külföldi folyóiratban megjelent cikk, független hivatkozásainak száma 3893, Hirsch-indexe 26. Mindez jól jelzi nemzetközi és hazai elismertségét. Publikációi között az oktatásban használt szöveggyűjtemény és kézikönyvek is vannak, ezzel egyetemista generációk tanulásához járult hozzá pszicholingvisztikából és fonetikából. Tudományos eredményeinek elismerése az is,

hogy számos hazai és nemzetközi pályázatot nyert el témavezetőként. Iskolateremtő tevékenységének köszönhetően új szakok alakultak az egyetemen (Nyelv- és beszédfejlesztő tanár MA, Beszédtudomány MA, Beszédtrener, beszédtanácsadó szakirányú továbbképzés), illetve az ő nevéhez fűződik az alkalmazott nyelvészeti doktori program elindítása is. Tanítványai közül mára többen elismert kutatók, akik a felsőoktatásban vagy akadémiai kutatóintézetekben dolgoznak.

A tudományos közéletben, tudományszervezésben is aktívan részt vesz már régóta. Több hazai és nemzetközi folyóiratnak a főszerkesztője vagy szerkesztőbizottsági tagja, számos hazai és nemzetközi konferencia meghívott és plenáris előadója, máskor konferenciák szervezője. Nemzetközi tudományos bizottságok és társaságok tisztségviselője volt vagy képviselője jelenleg is, kiemelendő ezek közül az International Society of Phonetic Sciences, amelynek alelnöke, illetve főtitkára jelenleg is. További tudományos és bizottsági tagságait lehetetlen felsorolni, a lista igen terjedelmes. Bizton állítható, hogy Mária munkájára, véleményére, ötleteire sokan és sokszor számítottak az MTA-n és a felsőoktatásban is.

Kiemelkedő munkásságát számos kitüntetéssel ismerték el: MTA Ifjúsági Díjjal, Kempelen Farkas Emlékéremmel, a Fül-Orr-Gége Szakmai Kollégium Audiológiai Szekciójának Békésy György Díjával, az OPAKFI Tudományos Egyesület Békésy György-díjával, Széchenyi Professzori Ösztöndíjjal, Brassai Emlékéremmel, Akadémiai Díjjal, Bárczi Gusztáv Emlékéremmel, Pro Neophilologia in Hungaria Érdeméremmel, Magyar Érdemrend Tisztikeresztje kitüntetéssel, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Cziráky Antal-díjával, végül nemrégiben a legrangosabb hazai tudományos kitüntetéssel, a Széchenyi-díjjal.

Egy ilyen tudóssal nem volt mindig könnyű együtt dolgozni, hiszen hihetetlen munkabíráásával minket, kollégáit, tanítványait is folyamatos munkára ösztönzött. Sosem volt kérdés, hogy van-e kedvünk tanulmányt írni a következő Beszédkutatás kötetbe, avagy jelentkezni egy rangos fonetikai konferenciára. A kérdés az volt, hogy mivel jelentkezzünk, milyenné tanulmányt írunk. Így aztán mindig volt két-három cikk vagy előadás, amin párhuzamosan dolgoztunk. Azt hiszem, ez az egyik dolog, amiért a leginkább hálás lehetek/hálásak lehetünk neki. Hogy kialakította bennünk/bennem azt a belső vágyat, hogy folyamatosan kutassunk, írjunk, keressük a lehetőségeket az előadásra, szakmai munkára. Hogy igazán szeressük, amit csinálunk.

Kedves Mária! Reméljük, még sokáig inspirálsz minket a tudományos munkában, és mutatsz példát újabb nyelvész generációk számára. Isten éltesen sokáig!

BÓNA JUDIT

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Gerstner Károly 70 éves*

Örömmel fogadtam a Magyar Nyelvtudományi Társaság felkérését, hogy ünnepelünk közvetlen munkatársaként – ahogy ő mondta egyszer: „harcostársaként” – én tartsam ezt a születésnapit köszöntőt. Az ilyen alkalmakkor gyakran hangzik el: „Szinte hihetetlen,

* Elhangzott a Társaság 2022. április 26-i ülésén, Budapesten.

hogy X. Y. már ennyi éves.” Az effajta kezdés – éppen régi és folyamatos munkakapcsolatunk miatt – tölem hiteltelen volna. Rögtön hozzáteszem azonban, hogy a külső szemlélő feltehetőleg csodálkozik Karcsi életkorán. Valószínűnek tartom például azt, hogy a járműveken vagy állomásokon az ellenőrök felszólítják: igazolja, hogy jogosan utazik ingyen. Én azonban tudom, hogy a 70. születésnap már eljött, sőt el is múlt. Ez az első olyan évforduló, amelyről a Társaság meg szokott emlékezni. Tekintsük át tehát ebből az alkalomból Karcsi pályáját, persze korántsem a teljesség igényével.

Gerstner Károly 1952. március 12-én született Dorogon. Német nemzetiségi családból származik. A Komárom-Esztergom megyei (akkor Komárom megyei) Leányváron, kétnyelvű környezetben nőtt fel. Németsege és a kétnyelvűség azután tudományos munkásságában is fontos szerephez jutott.

Középiskolai tanulmányait Budapesten, a többek között nyelvoktatásáról is híres Eötvös József Gimnáziumban végezte, német tannyelvű osztályban. Itt érettségizett 1970-ben, jeles eredménnyel. A sikeres egyetemi felvételit követően egyéves katonai szolgálatot kellett teljesítenie Hódmezővásárhelyen, így 1971-ben iratkozhatott be az ELTE Bölcsészettudományi Karán magyar–német szakra. 1976-ban ezen a szakpáron szerzett jeles minősítésű tanári diplomát. – Az egyetemi években mindkét szakon elsősorban a nyelvészeti tárgyak vonzották. Érdeklődésének formálódásában természetesen több oktató is nagy szerepet játszott. Itt most Benkő Loránd, Pusztai Ferenc és Mollay Károly nevét emelem ki.

Az egyetem elvégzése után Karcsi tudományos ösztöndíjas gyakornokként került az MTA Nyelvtudományi Intézetébe (a mai Nyelvtudományi Kutatóközpont jogelődjébe), a Benkő Loránd vezette Nyelvtörténeti és Dialektológiai Osztályra, ahol 1978-tól tudományos segédmunkatársi státusban folytatta munkáját. Ugyanebben az évben az ELTE bölcsészkarán summa cum laude minősítéssel védte meg egyetemi doktori értekezését a magyar–német kétnyelvűség témaköréből.

Intézeti munkájával párhuzamosan 1978 és 1981 között szerződéses oktatóként is dolgozott az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszékén, tanársegédi, majd adjunktusi rangban. Hangtani és nyelvjárástani szemináriumokat tartott. – Én akkor voltam egyetemista, úgyhogy csupán a csoportbeosztáson múltott, hogy Karcsi nem lett a tanárom. Személyesen tehát még nem ismerhettem meg, de évfolyamtársaimtól jókat hallottam róla.

1981-ben pályája fontos állomáshoz érkezett. Vendégtanári állást kapott Hollandiában, a Groningeni Állami Egyetem Finnugor Tanszékén. Itt 1986-ig számos magyar nyelvészeti tárgyból tartott szemináriumokat és előadásokat, sőt történelemből és néprajzból is kellett vizsgáztatnia. – A hollandiai évek feledhetetlen élményeket nyújtottak a húszas és harmincas éveinek fordulóján járó fiatalembernek, és jövőjére nézve máig ható útravalóval látták el: gazdag szakmai és emberi tapasztalatokkal, értékes baráti kapcsolatokkal, nem utolsósorban pedig a nyugat-európai világ olyan áldásaival, amelyekről akkor Magyarországon legfőlőbb álmodni lehetett. Érthető, hogy hazatérése után Karcsin – noha nem panaszkodott – egy ideig érezni lehetett, hogy egy kissé nehéz visszaszoknia az itthoni világba. Félreértés ne essék: ez csak az országbeli életkörülményekre, társadalmi viszonyokra vonatkozott. A munkában nagyon hamar megtalálta a helyét.

Én Karcsinak a groningeni időszakában kerültem az intézetbe, közelebbről az Ety-mologisches Wörterbuch des Ungarischen munkacsoportjába. Akkoriban gyakran hallhattam az osztály és a csoport vezetőjének, Benkő tanár úrnak az ilyen kezdetű mondatait: „Majd ha megjön a Gerstner Karcsi Hollandiából...” A mondat befejezése pedig mindig

valamilyen biztató, szinte csodaváró gondolat volt. 1986-ban Karcsi visszatért Magyarországra, és bekapcsolódott az EWUng. munkálataiba. Csodát tenni természetesen nem tudott, de igen gyorsan nyilvánvalóvá vált, hogy megjelenésével a munkacsoport jelentősen erősödött. Nem okozott meglepetést, hogy Benkő tanár úr egy idő után szerkesztői feladatokkal is megbízta, emellett német nyelvi lektorként is tevékenykedett. – Szócikkíróként elsősorban a német vonatkozású anyag kidolgozása jutott neki, de másfajta szavakkal is bőven volt dolga. A szótár számára összesen majdnem kétezer szócikket írt.

Az EWUng. csoportjában dolgozva nap mint nap meggyőződhettem magas szintű szakmai ismereteiről és készségeiről: alaposágáról, pontosságáról, kötelességtudásáról, szorgalmáról és elkötelezett munkabírájáról. Tudása és teljesítménye mellett szerénysége, higgadt és barátságos természete is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a csoportban mindenki tisztelje és kedvelje. – Együttműködésünket számomra az is megkönnyítette, hogy hamar kiderült: szakmai szemléletünkben sok a közös vonás; ebben nyilvánvalóan meghatározó szerepe volt a Benkő-iskolához tartozásnak. Munkakapcsolatunk talán még az addiginál is szorosabbá vált akkor, amikor együtt szerkesztettük az EWUng. mutatóját.

Hollandiából való visszatérése után Karcsi az intézetben tudományos munkatársi beosztásban dolgozott. A szótárnál végzett sokoldalú és magas színvonalú munkássága, valamint egyetemi doktori disszertációjának ismételt benyújtása útján 1995-ben megkapta az új minősítést, a PhD-fokozatot. Ennek köszönhetően az intézetben tudományos főmunkatársi rangot nyert.

Az intézeti szótárírói munkája mellett – immár gazdag itthoni és külföldi oktatói tapasztalatok birtokában – ismét bekapcsolódott a magyar felsőoktatásba is. 1988 és 1998 között az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszékén – szerződéssel, adjunktusi, majd docensi rangban – nyelvészeti proszemináriumokat, nyelvtörténeti és nyelvjárástani szemináriumokat tartott, továbbá szakdolgozatok témavezetését is vállalta.

1994-től kezdve egészen 2021-ig, azaz majdnem harminc éven át a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékén is dolgozott: előbb néhány évig (budapesti egyetemi munkájával párhuzamosan) óraadóként, majd 1999 és 2002 között a Széchenyi Professzori Ösztöndíj keretében, azután megbízott előadóként, azt követően pedig címzetes docensi, majd docensi rangban. A PPKE tanszékén szélesedett oktatói palettája: a magyar nyelvtörténeti és nyelvjárástani szemináriumokon kívül lexikológiai, névtani, alaktani és helyesírási órák szintén szerepeltek rajta, továbbá előadásokat is tartott magyar nyelvtörténetből, valamint a fordító- és tolmácsolásból résztvevők számára nyelvhasználati kérdésekről. Természetesen szakdolgozatok témavezetését is vállalta. Az egyetem doktori iskolájának munkájába szintén bekapcsolódott. Oktatói tevékenységéhez az is hozzátartozik, hogy 2004-től kezdve többször tartott rövid vendégtanári kurzusokat a groningeni és a müncheni egyetemen magyar, holland és német nyelven.

Karcsinak pályája kezdetétől fogva lételeme volt az egyetemi tanítás. A feladatok túlszaporodásának időszakaiban persze fárasztotta is, de mindig sok örömet nyújtott neki, és szakmai-szellemi megújulási és karbantartási eszközt is látott benne. És persze az utánpótlás-nevelés eszközeit szintén: számos tanítványát vezérelte rövidebb-hosszabb időre vagy véglegesen nyelvészeti pályára. – Hadd tegyem hozzá: hálás vagyok neki azért, hogy az ő közvetítésével tanítványai közül több értékes embert is megismerhettem. Többféle forrásból is tudom, hogy Gerstner Károlyt a hallgatói nagy tudású, igényes, de

nem öncélúan szigorúskodó tanárnak tartották, olyannak, akinek a jóindulatára és segítőkészségére mindig számíthattak.

Térjünk vissza Gerstner Károly intézeti pályafutásához. Az EWUng. munkálatainak lezárulása felvetette a kérdést: hol és hogyan tovább? Több tényező is a Lexikográfiai és Lexikológiai Osztály (későbbi, egyszerűbb nevén: Szótári Osztály) felé irányította Karcst. Az egyik saját kutatói érdeklődése, vérbeli lexikográfusi volta. A másik pedig a Nagyszótár ügye iránti elkötelezettség. Nem volt a vágyai netovábbja, hogy osztályvezető legyen, de úgy érezte, hogy legalább egy időre vállalnia kell ezt a feladatot annak az elősegítésére, hogy a Nagyszótár készítése megannyi korábbi megtorpanás után végre reménytelivé és folyamatossá válhasson. Karcsi nehéz időszakban került az osztály és a szótár élére. Az 1980-as évektől a számítógép térhódítása biztatóan mozdította előre a Nagyszótár készítésének lehetőségeit, a 90-es években viszont olyan hangok szólaltak meg, amelyek egyáltalán nem kedveztek a lexikográfusi tevékenységnek, sőt szélsőségesebb formájukban a szótárírók intézeti jelenlétének szükségességét is megkérdőjelezték. Ilyen légkörben egyáltalán nem volt könnyű lexikográfiai feladatot vállalni, de Karciban talán a veszély tudata is megerősítette azt az érzést, hogy szükség van rá a Nagyszótár és más szótárak segítésében.

Ugyanakkor érezhetően nem lelkesítette, hogy osztályvezetői munkájának nagy része a szorosabb értelemben vett szakmai feladatok helyett adminisztrálásból, menedzselésből, pályázati kilincselésből áll. Azt is be kellett látnia, hogy az osztálynak és a Nagyszótárnak a vezetése egész embert kívánna, és ez az egyetemi oktatói munkáról való lemondásra kényszerítené. Nem ragaszkodott tehát foggal-körömmel az osztályvezetői ranghoz, és 2001-ben meg is vált tőle. Magához a Nagyszótárhoz azonban nem lett hűtlen: a címszóanyag kijelölőjeként és lektorként segítette a készítését.

Olyan munka is akadt az osztályon, amely Karcsi számára sohasem járt vezetői terhekkel: Pusztai Ferenc tanár úr kérésére részt vett a Magyar értelmező kéziszótár megújításában, elsősorban az etimológiai minősítések felelőseként.

Az EWUng. megjelenése után vissza-visszatérő igényként jelentkezett az a gondolat, hogy szükség lenne a szótár magyar nyelvű, legalább valamelyest megújított változatára is. A terv megvalósítása pályázati támogatással a 2010-es években kezdődött, és ma is tart. Kezdetől fogva mindenki úgy gondolta, hogy a munkát vezetője csakis Karcsi lehet. Sajnos a szűkös anyagi lehetőségek közepette a munkáját csak maroknyi csapat segítheti; ennek magam is a tagja vagyok. – Ezzel kapcsolatban megkerülhetetlen a kérdés: milyen vezető Karcsi? Beosztotti szempontból mindenképpen kellemes olyan személy irányításával dolgozni, akinek tiszteletet érdemlő, megbízható a tudása, aki türelmes, jóindulatú és segítőkész, akiből hiányzik a kiskirálykodási, örmesterkedési hajlam.

Gerstner Károly nevéhez nemcsak szótárak köthetők, hanem kézikönyveknek, egyetemi tankönyveknek a fejezetei is. Természetesen nagy részük szókészlettörténeti tárgyú: ilyen A magyar nyelv kézikönyvébe (GERSTNER 2003) és a Magyar nyelv című kézikönyvbe (GERSTNER 2011) írt összefoglaló, az É. KISS KATALINNA és HEGEDŰS ATTILÁVAL írt tankönyvben szereplő fejezet (GERSTNER 2018b), valamint a KISS JENŐ és PUSZTAI FERENC szerkesztette magyar nyelvtörténeti kézikönyv egyik fejezete is (GERSTNER 2018d); az utóbbi kettőben a hangtörténeti fejezet szerzője is Gerstner Károly (GERSTNER 2018a, ill. 2018c). – Valószínűleg kevésbé ismert tény, hogy Karcsi számos szócikket írt a Magyar Nagylexikonba is, ezek germanisztikai vonatkozásúak.

Nem társszerzőkkel írt könyveként kiemelést érdemel A német vonatkozású elemek újabb etimológiai szótárainkban című munkája; ez a Nyelvtudományi Értekezések 145. számaként jelent meg (GERSTNER 1998). Módszertani szempontból is szép példája annak, hogyan végezhető el egy eredetkategória képviselőinek bemutatása etimológiai szótárakra alapozva. – Hozzáteszem: számomra megtiszteltetés volt, hogy ezt a munkát én lektorálhattam, tanulságos és élvezetes feladatként.

Itt csak röviden, általánosságban szólhatok Karcsi tanulmányairól, cikkeiről, recenzióiról. Természetesen sok közöttük a lexikológiai, lexikográfiai tárgyú, de tekintélyes a tudománytörténet és a névtan képviselője is; ismeretterjesztő cikkek szintén felbukkannak. Nem csekély a német tárgyú, valamint a német nyelven különböző témákat tárgyaló írásoknak, köztük az ismertetéseknek a száma sem. – Az ismeretterjesztést és a recenziókat leszámítva lényegében hasonlókat mondhatnánk azokról az előadásokról, amelyeket Karcsi magyarországi és külföldi nemzetközi kongresszusokon, konferenciákon, valamint nem nemzetközi jellegű hazai rendezvényeken német, illetőleg magyar nyelven tartott.

Nem esett szó eddig Karcsi folyóirat-szerkesztői munkálkodásáról. 1990 és 1995 között szerkesztője volt az Acta Linguistica Hungarica nemzetközi folyóiratnak. 1995-től tagja a Névtani Értesítő szerkesztőbizottságának, 2016-tól pedig a Magyar Nyelvének is.

A szakmai közéletnek is aktív résztvevője: részint különféle disszertációk opponenseként, védési bizottságok résztvevőjeként és pályázatok véleményezésével, részint pedig szakmai testületekben való szerepvállalással. 1976-tól tagja a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak; titkára volt a magyar nyelvészeti szakosztálynak, sőt magának a Társaságnak is; már jó ideje a Társaság pénztárosa és választmányi tagja. 2000-től tagja az MTA Szótári Munkabizottságának, néhány évig a titkára is volt. 2008-tól tagja a Földrajzinévbizottságnak. Ugyancsak 2008-tól tagja az MTA Nyelvtudományi Bizottságának (éveken át a titkára is volt), tagja volt a Magyar Nyelvi Bizottságnak és jogutódjának. 2010 és 2016 között az MTA közgyűlésébe delegált nem akadémikus képviselő is volt.

Gerstner Károly pályarajzából persze a kitüntetések sem hiányozhatnak. 1996-ban az EWUng. megalkotásáért (szócikkíró társaival megosztva) Akadémiai Díjban részesült. 2018-ban pedig megkapta a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét (a polgári tagozatban).

Hogy Karcsi ilyen gazdag életművet tudhat a magáénak, ahhoz saját erőnyeinek kívül nagyban hozzájárul családi háttere is. Feleségével nemcsak házasságkötésük óta segítik egymást, hanem szövetségük már az óvoda óta tart. Sok örömük van két gyerekükben és három unokájukban. Karcsi aktív nagyapa, s mivel unokái fiúk, a praktikus teendők mellett a focizás is a nagyapai kötelességek közé tartozik. Hogy Karcsi számára az otthoni háttér milyen fontos, azt az is jelzi, hogy a férfiak átlagánál – de hozzáteszem: férfihoz egyáltalán nem méltatlan módon – jóval többet beszél a családjáról. És ez nemcsak a 70 éves korához érkezett nagyapát jellemzi, hanem érvényes volt a harmincas éveiben járó fiatalemberre is.

Karcsi nemcsak a tanítványai között volt népszerű, hanem intézeti és általában véve nyelvészi körökben is közkedvelt. Nemcsak tiszteletet keltő tudásának és munkálkodásának köszönheti ezt, hanem megbízhatóságának, jó kapcsolatteremtési képességének, rendkívül nyugodt, kiegyensúlyozott természetének (ezért mindig irigyeltem!), kedvességének, segítőkészségének is. Hogy mennyire figyelmes, és milyen fontosak neki a régi emlékek és az emberi kapcsolatok, azt többek között az is jól példázza, milyen lelkesen képes visszaemlékezni a katonatársakra, egyetemi kollégiumi társaira, s hogy milyen hűségesen ápolta és ápolja a kapcsolatokat nyugdíjas munkatársainkkal.

Kedves Karcsi! Biztos vagyok abban, hogy a nyelvészet a jövőben is része lesz az életednek. Hogy milyen tartalommal és formában, azt valószínűleg még magad sem tudod pontosan. A magam és mindnyájunk nevében minél jobb egészséget, sok-sok szakmai és családi örömet kívánok Neked. Isten éltesen sokáig!

Hivatkozott irodalom

- GESTNER KÁROLY 1998. *A német vonatkozású elemek újabb etimológiai szótárainkban*. Nyelvtudományi Értekezések 145. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- GERSTNER KÁROLY 2003. A magyar nyelv szókészlete. In: KIEFER FERENC – SIPTÁR PÉTER szerk., *A magyar nyelv kézikönyve*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 117–157.
- GERSTNER KÁROLY 2011. A magyar nyelv szókészlete. In: KIEFER FERENC szerk., *Magyar nyelv*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 437–481.
- GERSTNER KÁROLY 2018a. Hangtörténet. In: É. KISS KATALIN – GERSTNER KÁROLY – HEGEDŰS ATTILA, *Fejezetek a magyar nyelv történetéből*. https://mersz.hu/hivatkozas/m374famnyt_14#m374famnyt_14 (2022. 04. 20.)
- GERSTNER KÁROLY 2018b. Szókészlettörténet. In: É. KISS KATALIN – GERSTNER KÁROLY – HEGEDŰS ATTILA, *Fejezetek a magyar nyelv történetéből*. https://mersz.hu/hivatkozas/m374famnyt_131#m374famnyt_131 (2022. 04. 20.)
- GERSTNER KÁROLY 2018c. Hangtörténet. In: KISS JENŐ – PUSZTAI FERENC szerk., *A magyar nyelv-történet kézikönyve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 103–128.
- GERSTNER KÁROLY 2018d. Szókészlettörténet. In: KISS JENŐ – PUSZTAI FERENC szerk., *A magyar nyelvtörténet kézikönyve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 249–270.

HORVÁTH LÁSZLÓ
ELKH Nyelvtudományi Kutatóközpont

Szili Katalin 70 éves*

1. A hölgyeknek nincs koruk. Mint azt Ünnepeletünkötől, Szili Katalintól, számtalanszor hallhattuk az Interkulturális kommunikáció órákon: a magyar kultúra tele van olyan írott, de még inkább íratlan szabályokkal, melyek csak apró nüanszok, árnyalatok, s ezeket átadni, megmagyarázni a nem anyanyelvi beszélőnek, a nem ebben a kultúrkörben felnövőnek, embert próbáló feladat, csodálatos kihívás. Itt azért nem apró nüanszról van szó, hanem fontos illemszabályról: ahogy azt minden nem magyarajkú hallgatónknak megtanítjuk, súlyos sértés egy nőtől a korát direkt módon megkérdezni. Mondhatjuk, hogy tabutémának számít, nem illik emlegetni, s most mégis itt vagyunk; ezért javasolom, fogalmazzunk illőben: szeretnénk megragadni a mai alkalmat arra, hogy amit a pandémia nem tett lehetővé, most pótoljuk: nyugdíjba vonulásakor nekünk, tanítványainak, nem volt módunk méltóképpen megköszönni Szili tanárnőnek azt az iskolateremtő munkáját, melyet végzett. Ezért ezt most szeretném megtenni.

Szili Katalin az Eötvös Loránd Tudományegyetem habilitált egyetemi docense, tanzsékalapító, a magyar mint idegen nyelv mint önálló kutatási diszciplína hazai megterem-

* Elhangzott a Társaság 2022. május 10-i ülésén.

tője, nemzetközileg elismert szakembere. Tanítványai világszerte ott vannak lektorként, vendégoktatóként egyetemi tanszékeken, kulturális központokban, kutatóintézetekben.

Középiskolai tanulmányait Zalaegerszezen végezte, orosz–francia szakos osztályban. 1975-ben szerzett magyar–orosz szakos középiskolai diplomát az ELTE Bölcsészettudományi Karán, majd 1985-ben magyar mint idegen nyelv szakos tanári diplomát. Kutatói munkával egyetemi éve alatt kezdett el foglalkozni, diákköri dolgozatokat írt a felvilágosodás korának irodalmából, kisebb publikációi jelentek meg a Helikon című folyóiratban. Hopp Lajos irányításával Mikes Kelemen írói stílusával foglalkozott. Szakdolgozatát Kármán József munkásságáról írta.

Első munkahelye az Akadémiai Kiadó Lexikonszerkesztősége volt, ahol szerkesztőként dolgozott az akkor készülő Világirodalmi Lexikonon. Az alkalmazott nyelvészettel, ezen belül is a magyar mint idegen nyelv oktatással 1978-ban került kapcsolatba az akkori Nemzetközi Előkészítő Intézetben, ahol óraadói feladatot látott el. 1979-től az ELTE Központi Magyar Nyelvi Lektorátusának megbízásából végezhetett hasonló munkát. Ekkor fordult az érdeklődése véglegesen a nyelvészet, a magyar nyelv oktatásának gyakorlati kérdései felé. 1981-ben megpályázta a Lektorátuson meghirdetett tanársegédi állások egyikét, ahol 2020-ig, nyugdíjazásáig oktatott.

1982-től 1984-ig a magyar mint idegen nyelv posztgraduális szakon folytatta tanulmányait. Az egyetemi doktori címet 1986-ban Az igeekötők szófajtani kérdései című dolgozatával szerezte meg. 1987-ben adjunktussá nevezték ki. Az igeekötők funkcionális szempontú vizsgálatának kérdései címmel írt kandidátusi értekezését 1995-ben védte meg, a következő évben docenssé és ezzel együtt a Központi Magyar Nyelvi Lektorátus vezetőjévé nevezték ki. A magyar mint idegen nyelv szak új tantárgyi struktúrájának egyik kialakítója, a Magyar Nyelvi Lektorátus a vezetése alatt vált Magyar mint Idegen Nyelv Tanszékké. 2015-ben elindította a magyar mint idegen nyelv alprogramot az alkalmazott nyelvészeti doktori programon belül. Azóta két diák szerzett doktori fokozatot, a képzésben pedig jelenleg öten vesznek részt. 2020-ban Apáczai Csere János-díjat kapott.

Magyar mint idegen nyelv tanárként a grammatika oktatásának problematikája, a modern nyelvoktatási metódusok adaptálásának lehetőségei érdeklik. Fő nyelvészeti kutatási területei az igeekötők, az aspektualitás, de intenzíven foglalkozik pragmatikával is. Egy OTKA-pályázatnak köszönhetően elsőként végzett empirikus vizsgálatokat a magyar beszédaktusok körében. E munka összegzése habilitációs dolgozata, mely könyv formában is megjelent, több kiadást megért Tetté vált szavak címmel (SZILI 2004). A habilitált egyetemi tanár fokozatot 2006-ban szerezte meg.

2001-től közel egy évtizeden keresztül oktatott a Pécsi Tudományegyetemen működő Nyelvtudományi Doktori Iskola Alkalmazott Nyelvészeti Programja keretében. Gazdag külföldi oktatói, szakértői tevékenysége is: 1988-tól mintegy 10 évig volt tanára az akkori Marx Károly Közgazdasági Egyetemen a New York-i székhelyű Council on International Educational Exchange-nek (CIEE). 1989-ben szaktanácsadóként segítette az American Council for Collaboration in Education and Language Study (ACCELS) munkáját egy ottani magyar nyelvi program létrehozásában. 1992–1994 között vendégoktató volt a hollandiai Groningenben működő Rijksuniverteiten, 1997-től 2013-ig magyar-nyelvtanárként dolgozott a Nemzetközi Kapcsolatok Főiskoláján, Eisenstadtban. 2013-tól (jelenleg is) az Eperjesi Egyetem Magyar Nyelv és Kultúra Intézetének docense és egyben

a nyelvészeti képzés felelőse. Az ELTE Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Programjának keretén belül öt doktorandusz vezetőtanára.

Szili Katalin tanárnő kiváló oktató, nemzedékek sora tanult nála. Csodálatos humora van, élvezetes előadó, felejtethetlen mondásait ma is emlegetjük. Ha a „By the way mondom” mondat elhangzott, érdemes volt sűrűn jegyzetelni, mert biztosak lehettünk benne, hogy az egyik vizsgakérdésre adandó választ hallhattuk. A mintafeladatok magyartanuló John-jának nyelvi viszontagságait, Tanárnő találó példamondataiban megbűvó humort ma is gyakran idézzük. A Pragmatika, a Magyar mint idegen nyelv grammatikája és az Interkulturális kommunikáció mellett legkedvesebb tárgyunk a Mikortanítási gyakorlat volt: itt ízekre szedtük egymás mintaóráit, miközben jól szórakoztunk és rengeteget tanultunk. Ki ne emlékezne például a „hét kicsi gonoszra?” (Akik nem jártak Tanárnő óráira, azoknak elárulom, hogy a *tesz*, *vesz*, *lesz*, *visz*, *hisz*, *eszik*, *iszik* igékről van szó.) Külső nézőpontból szemlélni anyanyelvünket, kultúránkat: csodálatos új világ felfedezése. Tanárnő lehetőséget adott közös tananyagkészítésre is: a tanszéki diákműhelyben, a hallgatókkal közösen szerkesztette, készítette a Formától a használatig című sorozat mindhárom kötetét (SZILI et al. 2009–2010–2014). Ebben magam is hatalmas lelkesedéssel vettem részt. A rajzok, a kreatív ötletek Szili tanárnő gondos szakmai irányítása mellett lettek tananyagká.

Nagyszerű emberismerő, a sálak és kendők koronázatlan királynője, mindig elegáns, franciásan rafinált összeállításait imádtuk, mi, egyetemista lányok. Vele együtt rajongtunk, Christian Lacroix ruháiért, egy-egy stílusos darabért. Megtanultuk Tőle azt is, hogy a tanár legfontosabb kiegészítője a cipője, hiszen nagy szüksége van a lábára, mert egész nap *talpal*, és *talpon kell maradnia*. (Ennek a szócsaládja is megérme egy külön metaforadolgozatot, melynek rejtelmeibe szintén Tanárnő vezetett be bennünket.)

Szili tanárnő nemcsak egy tanárunk volt, hanem pótanyánk is, aki mindig mindenki szakmai és magánéleti gondjait és örömeit is számontartotta: részt vett esküvőkön, doktori védéseken és avatásokon, ismeri a gyerekeinket, az irodája mindig nyitva állt a világ minden tájáról érkező hajdani tanítványok, külföldi hallgatók számára is. Mindenkihez van egy kedves szava, figyelme, gondoskodása százfelé terjed: reklamált, vitázott, ha nem érkezett meg az ösztöndíj vagy bármelyik nálunk időző magyartanulónak bármilyen gondja volt, bizalommal felkereshette. Az Ő munkaideje nem ért véget a hivatali idő leteltével.

Egy másik szintén felejtethetlen mondása: „Mondja, Anikó, Ön szeret aludni?” Nem értettem a kérdést (persze, mindnyájan szeretünk), de megmagyarázta: „Kisgyerekek mellett készüljön fel arra, hogy tudományos munkát csak éjjel vagy hajnalban fog tudni végezni.”. Ebben is igaza volt, igaza lett. Sokat gondoltam erre is, miközben ez a közzöntő készült – hajnalban és éjjel. Tapasztalatból beszélt, hiszen közel másfélszáz tudományos cikket írt a pragmatika, az igekötők, az aspektus, a 17–18. századi nyelvtanok történetének tárgyköréből főként a Magyar Nyelvőr, Magyar Nyelv, Hungarológiai Évkönyv kiadványokban. Itthon és külföldön is jelentek meg nyelvkönyvei, önálló monográfiái, szakkönyvei. Vezérkönyve a magyar mint idegen nyelv tanításának alapműve (2006). Hogy egyik kedves tanítványa, kollégánónk találoán megfogalmazta: „Mindannyian Szili Katalin köpönyegéből bújtunk elő”. Ebben a magyar mint idegen nyelv módszertanát összegző, kiváló munkájának bevezetőjében így ír szakmánk legörömtelibb pillanatairól: „Könyvemet sokéves magyar mint idegen nyelv tanári gyakorlattal a birtokomban írtam. Az ezen a szakon tanuló hallgatóimnak sokszor példázom azzal, milyen megpróbáltatásokkal teli volt számomra az első tíz év ezen a pályán, mert bizony sokszor kellett utánanéznem

a külföldi diákjaim által feltett váratlan kérdéseknek. A Vezérkönyvvel ezt az időszakot kívánom lerövidíteni, megkönnyíteni azoknak a kollégáknak, akik e nem könnyű, de szép feladatra vállalkoznak: mert a tudásunk gazdagodik az évek során, s egyre tapasztaltabbak leszünk, ám az az öröm mindig megmarad, amit akkor érzünk, amikor diákjaink az első önálló (néha sutára sikeredett) mondatot elmondják anyanyelvünkön” (SZILI 2006: 10). Pontosan így van, s legyen is így, szívből kívánunk Tanárnőnek ilyen lelkes diákokat, energiát és időt a kutatómunkához. Tudom, aludni most sem lesz idő, hiszen most már az örökmozgó unoka ad feladatot napközben, de ennél nagyobb gondja sohase legyen! Isten éltesse, kedves Tanárnő!

Hivatkozott irodalom

- SZILI KATALIN 2004. *Tetté vált szavak: A beszédaktusok elmélete és gyakorlata*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- SZILI KATALIN 2006. *Vezérkönyv a magyar grammatika tanításához (A magyart idegen nyelvként oktató tanároknak)*. Enciklopédia Kiadó, Budapest.
- SZILI KATALIN et al. 2009–2010–2014. *A formától a használatig. Hungarian Grammar Exercises 1–3*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelvi Lektorátus, [később] Magyar mint Idegen Nyelv Tanszék, Budapest.

SZABÓ T. ANNAMÁRIA ULLA
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

NYELVTÖRTÉNETI ADATOK

Ismeretlen Bereg megyei települések

1. 2010-ben jelent meg a Bereg megye helységneveinek etimológiai szótára című monográfiám (SEBESTYÉN 2010), amelyben a történelmi Bereg megye területén ma található, illetve egykor létezett települések nevének eredetével foglalkoztam. Az általam felhasznált szakirodalom és az akkor hozzáférhető források alapján is kétséges volt számomra, hogy minden beregi helységet sikerült fellelnem. A megye polihisztor monográfusa, LEHOCZKY TIVADAR a háromkötetes monográfiájában az elpusztult helységeket is felsorolta (LEHOCZKY 1881–1882), de rajta kívül szintén több, ma már ismeretlen falut említ DEZSŐ LÁSZLÓ a kárpátaljai ukrán nyelvjárásokat vizsgáló könyvében (DEZSŐ 1967). A szótár bevezetőjében utaltam arra, hogy a nagymértékű kenézi telepítési tevékenység során létrejöhetnek olyan helységek, amik a sikertelen telepítés, háborús cselekmények, járvány stb. következtében rövid életűek voltak, s az elpusztult helységek írásos nyomai talán még felbukkanhatnak, előkerülhetnek az urbáriumok adatai között. Ez a hatalmas anyag ugyanis névtani szempontból ma még szinte teljes mértékben feldolgozatlan.

Az NKA által támogatott közgyűjteményi digitalizációs programnak köszönhetően a Hungaricana portálon elérhető a Magyar Nemzeti Levéltárban (MNL) őrzött urbári-